

A „MAGYAR SZEMLE”

A sajtó nagyhatalom, mondják, s elég sokan is vannak, akik a sajtó révén hatalmi tényezővé emelkedtek. Mohón terjeszkedő épülettömbök, luxusos szerkesztőségi helyiségek, főúri berendezések és tüsténtkedő titkári hivatal: azok a legfőbb külsőségek, amelyekben a sajtó oligarchái magasra polcolják magukat, mint hét párnáján a mesebeli veres vitéz.

Aki ismeri a Magyar Szemle szerkesztőségét, a sötét pesti bérház hivatali helyiségeinek s irodabútorainak láttán távolról sem támadnak hatalmi képzetei. A Magyar Szemle szerkesztősége egyszerű büro, ahol reggeltől estig állandó ütemben folyik a műhelymunka, kopognak az írógépek, szól a telefon, zörögnek a korrektúraívek, készül a szám s a soron következő könyvkiadvány.

És ha a Magyar Szemlét mégis szellemi életünk egyik vezető tényezőjének, a magyarság nagy nemzeti folyóiratának ismeri mindenki, úgy ezt bizonyára nem csillogó külsőségek magyarázzák, hanem a soraiból kiáradó szellem, a lélek.

A Magyar Szemle szellemét igénytelen hivatali

helyiségekben — előbb a Tükör-utca, majd a Vilmos császár-út egy-egy szerény szerkesztőségi szobájában — Szekfű Gyula alakította ki.

A Magyar Szemle Társaság 1927-ben régi hiányt kívánt pótolni egy olyan nemzeti szellemű folyóirat megindításával, amely arra hivatott, hogy a napi politikától mentesen közvetítse a magyar értelmiség számára a világhíradásokat, s a hazai viszonyokat józan kritikával szemlélve egyúttal szükségleteket és kívánalmakat állapítson meg. Amikor a Társaság alapítói elhatározták a „Magyar Szemle” létesítését, választásuk egyértelműleg a budapesti tudományegyetem újabkori magyar történelmi tanszékének akkor nemrég meghívott tudós tanárára, Szekfű Gyulára esett. A legszerencsésebb, de egyúttal legtermészetesebb elhatározás volt, hogy a nagy feladatra hivatott folyóiratot annak a férfinak közvetlen szellemi gondozására bízzák, akit európai látóköre, tudományos képességei, komoly magyar felelősségtudata, ragyogó írói készsége és ritka emberi értékei mintegy predestináltak arra, hogy új fejezetet nyisson nemzetnevelésünk terén.

A Magyar Szemle Társaság nemzetpolitikai irányelveit gyakorlatilag Szekfű Gyula dolgozta ki és céltudatosan érvényesítette folyóiratában. Olvasóközönségünk jól ismeri ez irányelveket: külpolitikai érdeklődést, tájékozódási készséget teremteni, tekintést nyitni a környező országok felé; megismertetni helyünket, hivatásunkat, nemzeti kötelességeinket; a külső adottságokat reálisan mérlegelve szabni meg belső fejlődésünk törvényeit. Mindezen felada-

tok elvégzése szigorú önvizsgálatot kíván; a kijelölt célhoz csak a nemzeti önismeret útján juthatunk el. Éppen ezért a Magyar Szemlének szánt közleményeket már eleve szigorú kritikai szellem s őszinte felelősségtudat hatja át; ez biztosítja a folyóirat legkülönbözőbb tárgyú közleményeinek belső rendjét, szellemi egységét.

Nálunk — sajnos — a legritkább esetben lehet folyóiratokról szólva határozott koncepcióról beszélni. Szekfü Gyula a legszebb magyar folyóirathagyományokat újította fel, amikor sajtószervének szilárd szerkezetet, határozott felfogást és állandó kritikai magatartást biztosított, ő, aki oly hihetetlen alapossággal ismeri a magyar múlt minden emlékét, kitűnően ismeri hagyományörző nagy folyóiratainkat is, Vörösmarty, Bajza, Arany, Csengery és Gyulai Pál kritikai szemléit, s az újabbak közül gróf Tisza István Magyar Figyelőjét; a hazai tradíciók mellett a külföld nagy tudományos revüin is nevelkedve, kellő érzékkel tudta méltányolni mindazon mozzanatokot, amelyeket egy, a szellemi elit vezetésére vállalkozó folyóirat egyetlen percre sem téveszthet szem elől. Az ő hatalmas tárgyi tudása, biztos ítélőképessége és új utakat mutató szelleme tette a Magyar Szemlét a nemzet vezető folyóiratává. Érdemes itt megemlítenünk, hogy a Magyar Szemle jellegének kialakulásában némileg Tormay Cecil „Napkelet”-je is közrehatott; amennyiben t. i. a Magyar Szemle éppen a Napkeletre tekintve rekesztette ki hasábjairól a szépirodalmat. A hasonló célokért küzdő s néhány közös munkatársal számoló két folyóirat akként osztozott meg a fel-

adatokon, hogy míg a Napkelet főleg a szépirodalom és kritika talaján működik, addig a Magyar Szemle egyéb vonatkozásokban, a nemzeti élet szélesebb területein szolgálja a közösséget.

A nagy feladatok megközelítéséhez a nemzeti köztudatban már alig élő említett mintákon kívül nem voltak biztató kezdetek. A Magyar Szemle szerkesztőjének magának kellett gondoskodnia olyan munkatársakról, akiknek írásai a kitűzött cél — a történeti gyökereken nyugvó, népi kapcsolatot ápoló és európai nivójú nemzeti műveltség megteremtése — felé vezetnek.

Szekfü Gyula elejétől fogva következetesen megvalósította szerkesztői alapelvét, hogy folyóiratában minden kérdéstről a legjobb szakemberektől kapjon az olvasó tájékoztatást. Nem részletekbe menő szobatudósokat, hanem az élettől eleven kapcsolatot tartó, éles szemű és világos fejű szakembereket keresett, akikben a tudós felkészültség művészi kifejezőkészséggel párosul. Sikerült is a politikai, tudományos, művészeti és gazdasági élet képviselőiből, valamint a hozzá mindig otthonos közelségben álló ifjúságból, névtelen pályakezdőkből és egyetemi hallgatókból, egyszóval az „öregek” díszes gárdájából és a fiatalok seregéből egy sajátosan homogén dolgozótársi együttest kialakítania, amelynek tábora évről-évre nőtt, jöllehet nagyrészt belőle rajzott ki az utóbbi évek minden értékesebb mozgalmanak derékhada. Emlékezetes, milyen széles hullámokat vert pár évvel ezelőtt a dilettánsok tündökléséről szóló tanulmánya. Meggyőződéséhez híven szerkesztői asztalánál mindenkit a maga szakterüle-

tére utalt. Nem fogadott el kéziratot még oly befolyásos közéleti előkelőségtől sem, ha a szerző sajátos munkaterületéről elkalandozott s például fontos közgazdasági pozícióban történetfilozófiai fejtegetésekbe ereszkedett. A tudományos szakszerűség, illetékesség és hozzáértés kérdésében nem ismert mellékszempontokat; kényes vagy népszerűtlen helyzeteket mindig bátran vállalt. De épp úgy nem szerette az elvont elméleti cikkeket sem; ezeket kivétel nélkül szaklapokhoz utasította. Mindenkor a közönséggel való közvetlen kapcsolatra törekedett, s amelyik cikk a nemzetnevelés koncepciójába nem illeszkedett bele, lett légyen szakszempontból bármily érdekes, őszinte sajnálattal elvetette. Szerkesztői elveihez tartozott továbbá a történeti évfordulók-kal kapcsolatos megemlékezések mellőzése. Az aktualitások túlhajtásával szemben vallotta, hogy a közérdekű problémákat nem kell határkövekhez kötni. Jellemző, hogy például a számos irodalmi emlékűnnep közül csak Kazinczy és Kölcsey halálának s a Szózat születésének centenáriuma, valamint Arany János halálának ötvenedik évfordulója alkalmából közölt egy-egy dolgozatot, ekkor sem a szokványos jubileumi emlékezéseket szaporítva, hanem lemerítve e nagy emberek és nagy művek közgondolkodásunkra gyakorolt hatását.

A Magyar Szemlében megjelent többezernyi cikk hosszú sorozata teljes összhangban fejezi ki a nemzetnevelés feladatát, mint ideális vezető elvet.

E feladat egyik ágazata a magyar közönségnek külpolitikai szemléletre való nevelése és hozzászoktatása ahhoz, hogy sorsunkat a körülöttünk levő né-

pekkal és a nagyvilág erőtenyezőivel kapcsolatban tekintsük. Ezt a célt szolgálták a legjobb szakemberektől származó külpolitikai cikkek és tanulmányok, amelyek kezdettől fogva a magyar sajtó legtárgyilagosabb, s így legbiztosabban eligazító külpolitikai tájékoztatói. Hogy milyen emelkedett szellemenben s mennyire kényesen ügyelve a nemzet külpolitikai érdekeire, azt eléggé tanúsítja gróf Teleki Pál ismételten kifejezett elismerése, de mutatja a tragikus végű miniszterelnök munkatársának, gróf Csáky Istvánnak egy 1932. évi meleg hangú levele is, melyben — a külügyminisztérium sajtóosztályából távozva — megköszöni azt az értékes támogatást, amelyben a Szemle munkatársai objektív s nem részrehajló beszámolóikkal a magyar kormányzat külügyi törekvéseit mindig részesítették.

Másik feladat: belső fejlődésünknek józan, világos szemmel való figyelemmel kísérése, amiből következik társadalmi és gazdasági bajaink megállapítása és a kivezető utak megjelölése. Ezt a szükségletet szolgálták a különböző társadalom- és gazdaságpolitikai cikkek, melyeknek szerzői pártpolitikai elfogultságtól mentesen kizárólag magasabb nemzeti szempontból jellemezték és bírálták a viszonyokat. A Magyar Szemle hasábjain hónapról hónapra tervszerűen követték egymást a társadalmi és gazdasági helyzetet figyelő, bíráló és megoldásokat sürgető közlemények. Szekfü Gyula céltudatos, bátor törekvéseinek legszebb bizonyítéka, hogy a magyar földbirtok- és társadalompolitika égető kérdéseinek legelőször éppen az ő Magyar Szemléje adott őszinte hangot. Állásfoglalása a

magyar fejlődés szempontjából korszakos jelentőségű. — Egy folyóirat — ha még oly széles hatókörű is, mint a Magyar Szemle — néhány év vagy évtized alatt nem képes egy összetett társadalmat megváltoztatni. Nem a folyóirat hibája, ha a felvetett problémák s a megfigyelt betegségek, bajok nagy része máig orvosolatlan. A magyar népi tömegek egzisztenciális gondjai, magasabb társadalmunk szervezetlensége és műveltségének felszínessége, külsőségekhez tapadás, címkórság, protekcionizmus s hasonlók, a gazdasági pályák elhanyagolása, stb. stb. — mind szőnyegre kerültek a Szemle hasábjain — a népszerűség vagy népszerűtlenség széljársásától függetlenül! A magyarság fontos létkérdéseinek taglalásában Szekfű Gyulát mindig csak az igazság és az emberiség vezette, a mély vallásosságában gyökerező krisztusi gondolat. Szigorú elveit következetesen azon a szellemi színvonalon érvényesítette, amelyet egyedül tartott méltónak magasabb értelmiségünkhöz; írói és szerkesztői kritikája egyaránt távol áll egyes emberek és személyek érintésétől vagy éppen meghurcolásától.

Szekfű Gyula Magyar Szemléjének harmadik nagy feladata, amellyel a trianoni Magyarországon úgyszólván egyedül állott a hazai sajtóban: a kisebbségi kérdés állandó megvilágítása. Míg a külpolitikai tárgyú tanulmányok és szemlék útján általános európai helyzetünkről és követendő magatartásunkról kívánta tájékoztatni a közvéleményt, addig az erdélyi, felvidéki és délvidéki, továbbá az amerikai és egyéb külföldi magyarságról szóló beszámolók rendszeres közlésével egy eddiginél ele-

vénebb, szolidárisabb nemzeti egység közösségi érzését igyekezett megteremteni. Valósággal körülhordoztatta tekintetünket az öt világrész magyarságán, hogy ébrentartsa a nemzet lelkiismeretét és egyszersmind lekötött energialehetőségeink számontartásával önbizalmunkat is növelje. Ma már mindenki tudja, hogy a leszakadt magyarság és az itthoni magyarság kapcsolatainak állandósítását illetően a Magyar Szemle úttörő munkát végzett, mindvégig vezető szerepet játszott s más lapoknak is ösztönző például szolgált. E folyóirat volt az, amely nagyemlékű Jancsó Benedek kezdeményezésével és gróf Bethlen István irányításával először hatolt át a fájdalmonkon és illúziókon, hogy józan, reális pillantással vegye szemügyre és kísérje figyelemmel leszakadt testvéreink keserű éveit és keresse azokat a szempontokat, melyeknek érvényesítésével nemzeti társadalmunk fenntarthatja a határok által elválasztott kulturális egységet. E feladatkörben is csak a reális állapotokkal foglalkozott a szerkesztő s nem programokkal vagy tervekkel. Ezt annál kevésbé tehetné, mert különben közvéleményünk, sőt ami még fontosabb, a külföldi sajtó is az ilyen programszerű megnyilatkozásokat könnyen a szerkesztőbizottság elnökének tulajdoníthatta volna, ami éppen nem kívánatos helyzeteket teremtett volna. De hogy a szerkesztőnek mennyire megvolt a maga határozott vonalvezetése, azt a Magyar Szemlének különösen a kis- és nagy-magyar politikai koncepcióról közvetlenül vagy közvetve kifejtett tanításaiból láthatjuk. E szerint: a kis-magyar politika megelégszik a mai magyar területekkel, továbbá

idealiter Nagymagyarország helyreállításával, anélkül, hogy az ahhoz szükséges nemmagyar nemzetségek problémájával bármiképpen foglalkoznák s ezzel az egész magyar irredentisztikus elképzelést meglehetősen a levegőbe helyezze. Viszont a nagy-magyar politika — Ottlik László „Új Hungária”-jához hasonlóan — realiztikusan próbálja megoldani azon nem magyar népi kérdéseket, valamint a leszakított magyarság kérdéseit, amelyek mind hozzátartoznak a régi, az új és az elkövetkező Magyarország képéhez. Ebbe a nagy-magyar politikai koncepcióba ágyazta bele Szekfű Gyula az elszakított magyarság s a hazai nemzetségek problémáit. 1927-től kezdve, amikor sajtónk — tájékoztatlan-ságból, közönyből vagy tudatlanságból — hónapon és éveken keresztül alig vett fáradságot arra, hogy a csonkahazai közvéleményt a trianoni határokon túli magyarság életéről tájékoztassa s a szórványosan megjelent közlemények is jórészt a menekültek szubjektív beszámolóiból álltak, az erdélyi Bethlen István és a csonkahazai Szekfű Gyula Szemléje volt az, amely úgyszólván minden egyes számában alapos tanulmányokban tárta fel a szűk határokon túli magyarok sorskérdéseit. E törekvéseknek megfelelően a folyóirat lapjain teljes hossz- és keresztmetszetben bontakozik ki Erdély, a Felvidék és a Délvidék politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális mozgalmainak képe. Az erdélyi problémákat főleg Jancsó Benedek és Szász Zsombor, a felvidékieket Steier Lajos és mások, a délvidékieket pedig Bajza József, Prokopy Imre és Fekete Lajos tartotta számon, állandóan figyelve az antirevizíós

törekvéseket, az ellenséges propaganda üzelmeit és nem feledkezve meg soha a magyar kisebbségek szellemi törekvéseiről, amely életüknek sokszor egyetlen megnyilatkozási lehetősége volt. A délvidéki magyarság életében hosszú időn át alig történt jelentősebb esemény; ez azonban nem akadályozta Szekfű Gyulát abban, hogy azért minden negyedévben ne közöljön egy-egy délvidéki helyzetképet. Ha Bácska-Bánát magyarjainak más életmegnyilvánulása nem volt, mint valami egyesületi helyi ünnepség, műkedvelői előadás vagy kulturális sérelem, hát arról számoltatott be lapokon keresztül, mert a hozzáértő szem e szürke napihírek között is megláthatta egy félmilliónyi magyar magárhagyottságát és hősi erőfeszítését. Nem volt az elszakított magyarságnak semilyen megmozdulása, amelyről a csonkahazai közönséget tájékoztatni ne tartotta volna fontos nemzeti feladatnak. Különös érdeklődéssel kísérte az elszakított területek szellemi mozgalmait; nincs magyar folyóirat, amely észak, kelet és dél új arcú magyar íróival annyiszor és oly sok szempontból foglalkozott volna, mint éppen a Magyar Szemle. Élesen figyelte a megszállt területi magyar ifjúság magatartását, a történetíró szemével tisztán látva, hogy e területek sorsának mikénti alakulása attól függ: hogyan nevelkedik a jövő magyar generáció a zárt határokon belül. Éppen ezért elsősorban magukat a fiatalokat igyekezett megszólaltatni; ezek a fiatalok amúgy is mindig fölkeresték mesterüket, ha néhanapján feljöhettek a magyar fővárosba. Mivel azonban közvetlen megnyilatkozásuk Bethlen István folyóiratá-

ban veszélyes vállalkozás lett volna, beszámolóik hosszú sora természetesen különböző álnevek alatt jelent meg; sőt a csonkahazai szerzők is több ízben csak álnévvel közölhették tapasztalataikat, mert az érdekelt államhatalom részéről útlevel-elkobzás megvívum-megtagadás lett volna a válasz az ily közlésekre. A megszállt területi magyarság problémái mellett az idegenbe és tengerentúlra szakadt magyarság kérdéseivel is rendszeresen foglalkozott a folyóirat. A Magyar Szemle büszke öntudattal tekinthet nemzetmentő munkájára, mert ezek a cikkek, tanulmányok — tudományos érveikkel és helytálló adataikkal — legutóbb, a trianoni határokat módosító tárgyalások előkészítésében és menetében is fontos szerepet játszottak.

Szekfü Gyula az európai szellemű és nagyvonalú magyar nemzetiség szolgálatára rendelte folyóiratát. E célnak megfelelően minél szélesebben igyekezett kiterjeszteni a Magyar Szemle témakörét. A nemzetpolitikai, társadalmi, kulturális és gazdasági problémacsoportokon belül a honvédelem, a közigazgatás, egészségügy, közoktatás, a falu és a város, a technika, a művészet, tudomány és irodalom minden fontos, közérdekű és időszerű kérdését fölvetette. Előszóval nyitott teret némi nagyfontosságú kérdés sorozatos megbeszélésének, így tette diskusszió tárgyává a lelki egység, a magyar ifjúság („a harmincévesek”), a magyar föld és nép, valamint a nemzetiségek stb. problémáit, amelyek a magyar közéletben széleskörű érdeklődést keltettek, új utakat mutattak s részben programmá is váltak.

1927 szeptember elsején indult útjára a Magyar Szemle és 1938 decemberéig jelent meg Szekftt Gyula szerkesztésében. A folyóiratot a magyar élet szükséglete hívta létre s a magyarság legjobbjainak megértése segítette tizenkét éven át kitűzött céljának minél teljesebb megvalósításában. Erőtéljes magyar öntudat kialakítása, őszinte szociális megértés életrekeltése és nemzeti műveltségünk elmélyítése: e hármas feladat foglalja össze a szerkesztőnek a meginduláskor kijelölt programját. Szekfü Gyulának az első számban kifejtett irányelvei minden évfolyamon s minden számban végigkísérhetők. Európai, keresztény, magyar műveltséget hirdetett s szolgált mindvégig, mert „ez a kultúra a mi legnagyobb, egyetlen kincsünk, melyet semmi idegen törekvésnek fel nem áldozhatunk.” A Magyar Szemle „azon merész, magyar földön példátlan szándékkal indult meg, hogy egyszerre több nemzedék lelkét foglalja össze és vezesse jobb, magyarább és emberibb képek felé”. Olvasóközönségének központi bázisává a művelt értelmiséget választotta ugyan, de igazi, végső célja az, hogy „mondani-valóinkat a nemzeti társadalom minden rétegéhez elvezessük. Nem mondhatunk le sem a gazdatársadalom, sem a magántisztviselői kar, sem a szabad kereső pályák: ipar, kereskedelem, technika embe-reiről. A nemzeti kultúra, melyet szolgálni akarunk, nem lehet csak néhány ezer család tulajdona, s ezért minden eszközt meg kell ragadnunk, hogy a társadalom említett osztályaihoz is hozzáférhessünk.” Programadó szavaiból kitetszőleg nemzedék- és társadalmi különbségeket áthidalva, egységes nem-

zeti öntudat megteremtésével akarta kiépíteni a trianoni elesett állapotunkból kivezető utat. Szekfű Gyula tehát a Magyar Szemle körül összefogni törekedett mindazon tényezőket, amelyek a nemzeti műveltség gondolatának értékes hordozói lehetnek. Igyekezett a lehetőségig megismerni olvasóközönségét, amelynek szerkesztett. Átnézegette az előfizetők kartotékját, tanulmányozta foglalkozás szerinti megoszlásukat s évről évre figyelemmel kísérte az új előfizetők és a korszerűbb vizekre evező lemondók névjegyzékét. Nem a négy falnak, a magyar életnek dolgozott.

A Magyar Szemle cikkei nem jutottak el társadalmunk szélesebb rétegeihez. De nem is ez volt a folyóirat célkitűzése. Nem kívánt a napi sajtóval versenyezni, beérte azzal, hogy irányokat adjon annak a néhány ezer embernek, akik nálunk a magasabb nemzeti műveltség letéteményesei. Szekfű Gyula munkatársai különböző vallású, gondolkodású és pártállású emberekből állottak. Öregek és fiatalok, konzervatívok és radikálisok, akiket azonban mind összekötött a nemzeti műveltség terjesztésének vágya. A nemzeti életet megmérgező felekezeti és pártellentétek, az idősebb korosztályok és a fiatalság harca feloldódott a Magyar Szemle közös eszmei céljaiban. Mert abban valamennyien megegyeztek, hogy a magyar nemzeti műveltség egységes és oszthatatlan, amikor tehát ezt az egységes magyar műveltséget szolgálják, ugyanakkor az egységes magyar nemzeti eszmét terjesztik. így forrt egységbe Szekfű Gyula munkatársi gárdája azokból az értelmiségi elemekből, akik tisztában

vannak jelenünk ősi gyökereivel s kultúránk népi kapcsolataival, ezek felkutatásán hittel fáradoznak s munkájukat európai stílusban végzik.

Szekfű Gyula legszűkebb baráti körének tagjain s még néhány kitűnő szakemberen kívül, kiknek tanácsait szakkérdésekben gyakran kikérte, legszívesebben a fiatalokkal dolgoztatott folyóiratában. A húszas és harmincas évek ifjúságának problémáival különösen sokat foglalkozott; hiszen a szebb magyar jövőről táplált reményeit e felnövekvő új generációkhoz fűzte. Kortársai közt alig van, aki a fiatalság lelki világához annyira közel tudott volna férkőzni, mint ő. Bizalmukat teljesen bírva, igyekezett értékeiket felkutatni s forrongó vágyaikat, törekvéseiket a nagy nyilvánossággal megismertetni. Emlékszem, az 1930-as évek elején, egy közgyűlési vacsorán, az ünnepi asztal végén valahol, akkori „fiatalok” egyöntetűen állapítottuk meg, hogy nincs még egy folyóirat, amelyben a fiatalságnak minden mondanivalóját és problémáját oly gátlás nélkül, oly szabadon és bátran meg lehetne írni, mint a Magyar Szemlében. Ez a teljes lelkiismereti szabadság és függetlenség, amelyről nem kell sokat bizonygatnunk, hogy a fiatalság számára (s még hozzá az 1930-as évek elején!) mit jelentett, a Magyar Szemle Társaság s Szekfű Gyula szerkesztő emelkedett, tiszta szellemi légköréről legjobban tanúskodik. Nem csoda, hogy a fiatalság valósággal özönlött Szekfű Gyula Magyar Szemléje felé; folyóiratát elárasztotta kéziratokkal s a megírandó témák tömegével, amelyből a szerkesztő — a szerzők és témák fajsúlya szerint — hol többet,

hol kevesebbet válogatott. Mindenesetre hozzátartozott szerkesztői művészetéhez az az eljárás, hogy nemcsak a legközelebbi szám részére adott megbízásokat, hanem hónapokkal, sőt évekkel előre, hatnyolc-tíz témához is hozzájárult, ha ismerte munkatársait s teljesen megbízott bennük. Mert tudni kell, hogy Szekfű Gyula munkatársi gárdájába bekerülni a fiataloknak nem volt éppen könnyű feladat. Ha „a Professzor úr” önkéntes jelentkezés helyett maga kért fel valakit egy-egy cikk megírására, az bizony nagy dolog volt, olyanféle örvendetes esemény, mint mikor a középkori ifjút lovaggá ütötték. Nyilatkozatok s levelek tömege igazolja ezt, de mutatja az a körülmény is, hogy nem egy fiatal tehetség éppen a Magyar Szemlében megjelent cikkeivel tűnt fel s e folyóirat becsülete támogatta emelkedő pályafutását. A Szemlének mindenki legszebb témáját tartogatta, s igyekezett cikket tőle telhetőleg remekbe alkotni. A szerzők gyakran inkább késtek, inkább kitolták a terminust, de elsietett fogalmazvánnyal jelentkezni szinte nem is mertek. Innen van aztán, hogy a Magyar Szemle évfolyamai a tanulmányoknak oly gazdag rezervoárját alkotják, amelyből már eddig is több gyűjteményes kötet született. Akik így fogták fel kapcsolatukat a Magyar Szemlével, s abban nem az aktív miniszterelnök *vezetése* alatt működő társaság folyóiratát tisztelték alázatosan és korszerűen, hanem hivatásteljesítését becsülték s nemzeti és kulturális törekvéseit szolgálták: azok váltak Szekfű Gyula legközvetlenebb munkatársaivá.

Ha az ember átlapozza a Magyar Szemlének

Szekfű Gyula által szerkesztett 135 vaskos kötetét, ezt a kisebb fajta könyvtárt kitevő opuszt, a cikkek rengetegében lehetetlen föl nem ismerni bizonyos harmóniát, amely a témák változatait határozott szerkezeti egységbe foglalja. Egy életmű összhangja ez, egy mélyen átélt gondolatrendszer — a nemzetnevelési gondolat — csodálatos kisugárzása. Folyóiratot sokféleképpen lehet szerkeszteni. Ezt híres szerkesztők emlékiratai és kávéházi diskurzusok nélkül is könnyen meg lehet állapítani. Végy kezudbe egy folyóiratot, lapozd át különböző számait, tanulmányozd cikkeit, mérd le íróit, vesd egybe tanításait és a közleményekből kiáradó szellemet: s tisztába jössz szerkesztésének elveivel és körülményeivel, ha a szerkesztő egyetlen sorban sem fejtette is ki nézeteit. Úgy is lehet folyóiratot szerkeszteni, hogy a szerkesztő összegyűjti az íróasztalán felgyűlt postát, a kéziratokat átfutja, vagy esetleg kiadja elolvasásra albérletbe famulusainak s az ekként valamelyest átszűrt anyagot nyomdába küldve a lapterjedelmet kutyanyelvekből sebtében kitölti. Lehet így is, sőt még ennél kevesebb fáradással és törődéssel is — csak amúgy félvállról — szerkeszteni lapot vagy lapokat. A Magyar Szemle Szekfű Gyula szeme *előtt* született a kézirattól a megjelenésig. Nem átalotta a korrigálás hálátlan mesterségét is végezni, s nekem különös öröm emlékezni arról, hogy ebben a munkában milyen szívesen fogadta a főtítkári tisztséggel azelőtt egybe nem kötött segédszerkesztői minőségben való közreműködésemet. Lelkiismereti probléma volt számára, hogy a folyóirat nyomdai előállítására és külső meg-

jelenése mintaszerű legyen. A lapzárta ugyan minden hó 10-én vagy 15-én volt, de a különösen időszzerű cikkeket pl. a külpolitikai szemlét a szerkesztőség mindig csak az utolsó percben kapta, s így a szám elkészülése tulajdonképpen a megjelenés napjáig állandó munkát jelentett.

A folyóirat tartalmi és formai színvonalának biztosításáért sem fáradtságot, sem melléktekintetet nem ismert. Szorosan tartotta magát ahhoz az elvhez, hogy sem nagy nyilvánosság előtt elhangzott előadásokat, sem részleteiben már megírt témákat újra pertraktálni a Szemlében nem lehet. Munkatársainak nemcsak témákat és feladatokat jelölt ki, nemcsak a szerkesztőségben s havi dolgozótársi összejöveteleken foglalkozott velük, hanem stílári tekintetben is számos ösztönzést adott nekik. Szekfü Gyula, a művészi esszé-stílus mestere, nem elégedett meg azzal, hogy érdekes és értékes tartalmú cikkeket közöljön. A Magyar Szemlében éppen azt a régi óhajt igyekezett kielégíteni, hogy a szakemberek mondanivalójukat élvezetes, könnyed formában fejezzék ki. Gyakran s szuverén módon élt a szerkesztői jogokkal. Vagy egyszerűen visszaküldte a cikket gyökeres átdolgozás végett, vagy sajátkezűleg kijavította a kifogás alá eső részeket; egy-egy szó beszúrása, törlése, vagy némi mondat szerkezeti módosítás után csodálatosan frissen, szinte újjászületve kerültek ki a kéziratok a tolla alól. Egyetlen esetről sem tudok, hogy dolgozótársai akár ezt, akár azt az eljárást rossz néven vették volna, annyi szerénységgel s tapintattal kezelte a szerkesztői jogokat. De ha másképp lett volna is, a magasabb

célokra tekintő szerkesztőt bizonyára az sem befolyásolja működésében. A jó tollforgatók stílusát tisztelte s a legegényibb vonásokon sem változtatott. Egy-egy tájszó, egy-egy különös mondathangsúly, vagy akárcsak egyszerű pontozási sajátosság, ha valódi irányt tükrözött, a folyóiratban másíthatlanul, híven őrizi írója egyéniségét. Tudta, hogy egy jó Magyar Szemle-cikket megírni, (pláne az ideális 6-8 lapnyi terjedelemben) nem könnyű s nem mindig hálás feladat. De amikor egy-egy szerinte is „aránylag elég jól sikerült” számot állított össze, súlyt vetett arra, hogy a közlemények fokozott publicitást nyerjenek.

A folyóirat színvonala, tökéletesítése érdekében képes volt bármilyen áldozatot meghozni. Kezdtől fogva jelentős tiszteletdíjat biztosított munkatársainak, mintegy követendő példát mutatva más kiadók-nak is, akik köztudomás szerint leginkább a szerzőkön szeretnek takarékoskodni. 1936-tól kezdve műmellékletekkel gazdagította a kitűnő tipográfiai kiállítású folyóiratot, ezzel is fokozni akarván tartalmi értékét. Hogy a különböző vállalatok milyen szöveget helyeznek el a lap hirdetési mellékletein, az éppen úgy nem volt közömbös számára, mint hogy melyik kéziratot szedje a nyomda kisciceróval, melyiket borgisszal, mely részeket petittel, mi legyen a cikkek sorrendje, minden számba kerüljön „tárca” (szórakoztató jellegű zárócikk), milyen újdonságokat ismertessen a „Könyvszemlében” s „A hónap könyve” c. kedvelt rovatában, és végül milyen üzeneteket tartalmazzon az olvasókhöz *intézett* „levél” a hirdetési melléklet első lapján?

Közönségünk Szekfű Gyula szerkesztői tevékenységének csupán kész eredményeit ismeri, a friss folyóiratszámokat, amelyeket minden hónap elsején pontosan kézhez kapott. De nem ismeri az egyes számok között rejlő hatalmas műhelymunkát. A felsorolt apró műhelytitkok külön-külön nem sokat mondanak, de együttesen talán mégis elárulnak annyit, hogy Szekfű Gyula e tisztét nem szürke robotként töltötte be, hanem legkisebb szerkesztői ténykedésével is hivatást teljesített. Szerkesztői elveit és újításait már néhány év múlva számos folyóirat követi.

E roppant elfoglaltság egymagában képes volna lekötni bárkinek egész napi munkaidejét. De Szekfű Gyula szerkesztői tevékenysége csak egyetemi tanári teendőinek ellátása mellett végzett különmunka volt: az alkotás és pihenés óráitól elvont szabadidő feláldozása. Hogy azután az egyetemi előadások és egyéb hivatalos kötelezettségek, valamint a szerkesztői tevékenység mellett egyidejűleg egész sor klasszikus értékű tudományos művet is alkothatott, azt már csak az tudja teljesen megérteni, aki ismeri páratlan munkabírását, hallatlanul könnyed íráskészségét és diákos szorgalmát.

Legnagyobb történészünket tiszteljük benne, Ranke magyar pendantját, mégis valósággal megdöbbenünk, amikor szinte észrevétlenül rájövünk arra, hogy nemcsak szaktudománya s a rokontudományok legrejtetteb útvesztőiben mozog otthonosan, hanem úgyszólván az egész magyar élet pulzusán rajta tartja kezét, s még a mai túltermelés mellett is alig van magyar könyv, folyóirat és újság

— az irodalomalatti apró nyomtatványokat sem véve ki — melynek tartalmáról akár teljes elolvasás, akár más úton pontos tudomása ne volna . . .

El kellett mondanunk mindezt, hogy világosan álljon előttünk szerkesztői tevékenységének nemcsak belső, tartalmi értéke, hanem külső, mennyiségi terjedelme is. Mert a tudós szerkesztőt s a fáradhatatlan, munkás embert a kettő együtt magyarázza. Szekfü Gyula hosszú időn, húsz éven át külügyminisztériumi tisztviselő volt s mint egyszer mondotta nekem, szerette a hivatalnoki munkát. Megszokta a hivatali pontosságot, a vállalt munka lelkiismeretes elvégzése vérvé vált. A hivatali pontosságon, hatalmas munkakészségen és játszi könnyedségű fogalmazáson kívül hihetetlen műhelybeli igénytelenséget hozott magával. Három éven keresztül adatott meg számomra a szerencse, hogy vele közös szerkesztőségi szobában dolgozhassam. Míg ő a szemközti asztalon ötven vagy száz kéziratból válogatta ki a közölhető tizenötöt, azalatt én a Társaság ügyvitelét intéztem; közben olykor kérdésekkel ostromoltam, időszerű vagy időszerűtlen, főleg pedig korszerűtlen kérdésekkel, amelyekre legtöbbször határozott, de mindig szabatos választ kaptam ... Ezt megelőzőleg is volt még három esztendő, amikor szintén vele közös helyiségben működtem. Az Egyetemi Könyvtár régi tanári dolgozószobájában, amely egyúttal az intézet titkári hivatala volt még akkor, adminisztráltam. Szólt a telefon, kopogtak az írógépek, mi diktáltunk és hangosan tárgyaltunk, feleket, ügynököket és pénzbeszedőket igyekeztünk lebeszélni az állandó molesztálás-

ról. . . Azalatt Szekfű Gyula az ablak melletti egyik dolgozóasztalánál, mint a világ legcsendesebb szigeten föliánsokba, sokszázéves forrásművekbe, felvágatlan könyvek és disszertációk özönébe merülve, elmélyülten végezte a Magyar Történet roppant adatgyűjtő munkáját... És látni kell fogalmazványait is, ezeket a miniatűr betűkkel rótt s szinte egyetlen javítás, törlés nélkül folyó sűrű betűbarázdákat, amelyekben gondolat és forma klasszikus tökéletességgel ölt egyszerre testet, hogy megérthessük, miként tudott Szekfű Gyula rendkívüli elfoglaltsága mellett is oly sokoldalú, gazdag munkásságot kifejteni.

Szeretnék még egypár szóval kitérni arra, hogy mit is jelentett „a Professzor úr” legközvetlenebb munkatársai, a szerkesztőségi és kiadóhivatali tisztviselők körében? Szekfű Gyula valóságos atyja volt a tisztviselő gárdának; igazi páter familias. A tisztviselők ugyanazzal a biztonságos érzéssel vették körül, mint a gyermekek atyjukat. Az irányában megnyilvánuló tisztelet őszinte szeretettel egyesült s abban a boldog tudatban oldódott fel, hogy törekvéseiben közvetlen munkatársai lehetnek. A föltétlen bizalom és ragaszkodás érzése tölti el egész környezetét. Szekfű Gyula erre a bizalomra szinte fel is hatalmaz mindenkit közvetlen, szerény magatartásával. Sohasem parancsolt, legfeljebb kért, de halk kérését környezete több figyelemmel teljesítette, mint másnak hangos parancsát. Valóban csak szerénysége szüntetheti meg azt a nagy szellemi távolságot, amelyet pl. a kezdő kistisztviselő, vagy akár a szerkesztőségi altiszt érezhet vele szemben.

Szekfű Gyula egyenrangú félként beszél mindenki-vel. Nem a tudós professzor, nem közéleti előkelőségek bizalmas barátja, csupán az ember, a mélyen vallásos, sokat tapasztalt s csalódott ember áll mindig előtted. Innen van, hogy az altiszt és a kifutógyerek is teljes bizalommal fordulhatott hozzá ügyes-bajos dolgaival. A Pista gyereknek vagy a Laci fiúnak (Szekfű Gyula őket is X. úrnak meg Y. úrnak szólította) kis élete problémája „a Professzor úr” szemében mindig volt ugyanolyan fontos, mint a nagybefolyású ismerősök és barátok ügyei...

Szekfű Gyula a szerkesztőségben példamutató előmunkás volt. Kora reggeltől a késő déli órákig, olykor délutánonként is, íróasztalánál ült, olvasott, korrigált, leveleket diktált (naponta 30-40-et is), telefonált és tárgyalt. Pontosságával és hatalmas munkateljesítményével annyira varázsa alatt tartotta a tisztviselőkart, hogy távollétében, láthatlanul is magukon érezték átható tekintetét. Ez a kapcsolat „a Professzor úr” és a szerkesztőség között annyira szoros és állandó volt, hogy amikor 1938 végén, súlyos betegsége következtében megvált a szerkesztéstől, mint a szerkesztőbizottság alelnöke is sűrűn bejárt telefonos és írógépes műhelyünkbe s tanácsaival és útmutatásaival mai napig vezetők és példaképünk maradt.

A Magyar Szemle fennállása óta a legritkább esetekben vitte belső ügyeit, csendes műhelyének eseményeit a nagy nyilvánosság elé. Most, hogy ez ünnepi alkalommal kivételesen eltértünk ettől az általános gyakorlattól, meg kell vallanom: nem

könnyű feladat a szerkesztőségi közös munkáról beszámolni. Nemcsak azért, mert a nap-nap után folyó szerkesztőségi munka végeredményben nem sok szenzációt nyújt a külső érdeklődőnek, hanem főleg azért, mert az emlékezés önkénytelenül is szubjektív megnyilatkozásokra vezet. Márpedig amily közvetlen és családiasán bensőséges Szekfű Gyula barátai és ismerősei körében, ahol a jóbarát őszinte nyíltságával s remek előadásával nyilatkozhatik nagy és kis dolgokról, éppoly zárkózott és tartózkodó kifelé, a nagy nyilvánosság számára. Nekem az a kitüntető, bizalmas feladat jutott osztályrészemül, hogy ezekről a szerkesztőségi évekről nyilatkozzam, de ugyanakkor képzeletben látom a Professzor úr borongó homlokát s néma neheztelését, amiért súlyos dilemmámat nem tudom másképp megoldani, mint úgy, hogy az ő szerényen visszahúzódó életformáját s férfias tartózkodását — akaratlanul is talán — profanizálom. Szolgáljon mentégemül, ami egyúttal ihletőm is volt, hogy e jubiláris alkalommal nemcsak a magam nevében szóltam, hanem Szekfű Gyula számos munkatársa helyett is. Es nem is annyira a nagy nyilvánosságnak szóltam, hanem inkább csak a magyar értelmiség zártabb körének, ahol Szekfű Gyulát — legalább írásain keresztül — mindenki jól ismeri. Így ez a vázlat csak halvány visszfénye a nagy nemzetnevelőről mindnyájunkban élő és elevenen ható arcképnek.

Bisztray Gyula